

PALEO- AKTUEEL

2

Auteursrechten voorbehouden

Copyright 1991, Biologisch-Archaeologisch Instituut, RUG

Druk- en bindwerk: Universiteitsdrukkerij, RUG

Foto omslag: G.J. Bartstra

Omslagontwerp: J.M. Smit

Delen van deze uitgave mogen in andere publicaties worden
overgenomen mits zij van een duidelijke bronvermelding zijn
voorzien

Inlichtingen: BAI, Poststraat 6, 9712 ER Groningen

ISBN 90-367-0251-8

PALEO-AKTUEEL

2

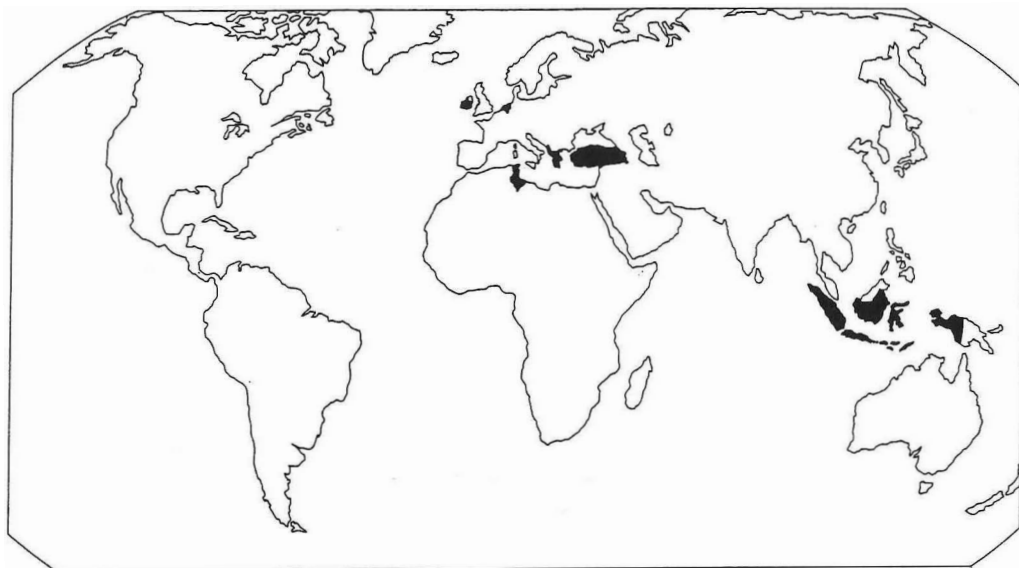
redactie

**Mette Bierma
Jurjen M. Bos**

Biologisch-Archaeologisch Instituut

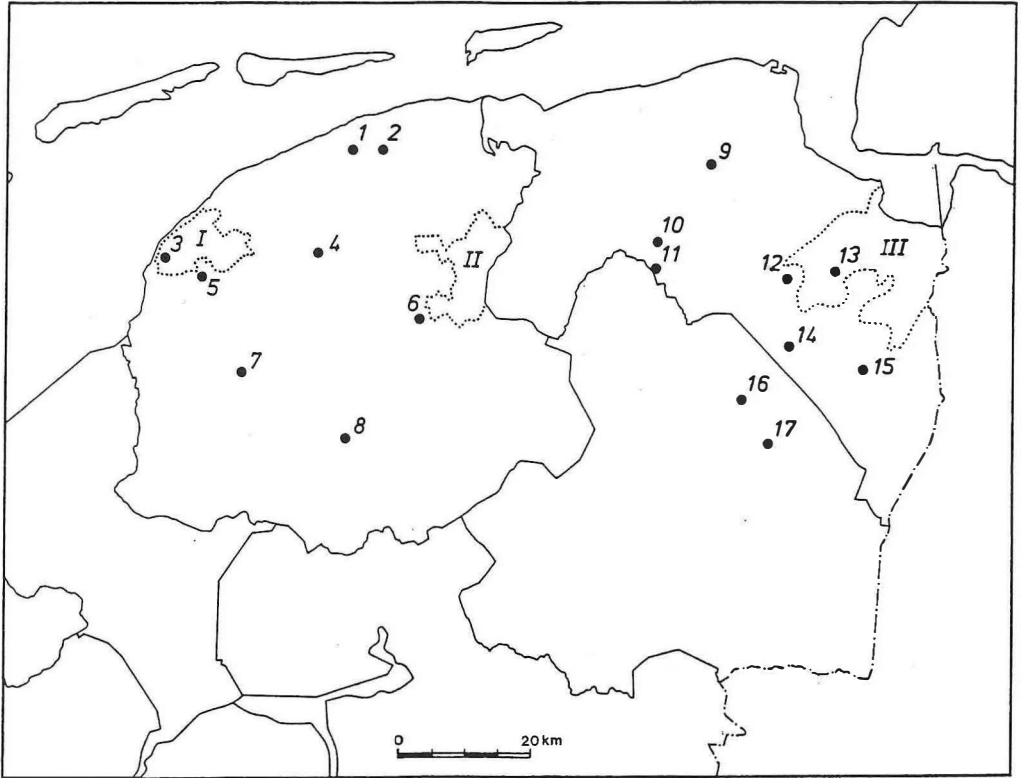
Groningen, 1991

In deze aflevering: Griekenland, Ierland, Indonesië, Nederland, Tunesië en Turkije.

In deze aflevering uit Noord-Nederland:

1. Oosterbeintum; 2. Foudgum; 3. Wijnaldum; 4. Leeuwarden; 5. Doijum; 6. Egbertsgaasten; 7. Bons; 8. Oudehaske; 9. Stedum; 10. Groningen; 11. Neerwolde; 12. Zuidwolde; 13. Scheemda; 14. Wildervank; 15. Onstwedderholte; 16. Gieten; 17. Bronneger; I. De Bjirmen; II. Achtkarspelen-Drachten-Eestrum; III. Dollardboezem.

INHOUD

G.-J. BARTSTRA Het BAI op Sulawesi: verkenningen in de Walanae vallei	9
S. BOTTEMA, H.A. GROENENDIJK & E. MOOK-KAMPS Archeologisch en palynologisch onderzoek van een pingo te Wildervank (Gr.)	15
D. STAPERT Het onderzoek van de Ahrensburg-vindplaats te Oudehaske (Fr.) in 1990	19
E. KRAMER Mesolithische vondsten bij Egbertsgaasten (Fr.)	25
S. BOTTEMA, F. BOTTEMA & N. BOTTEMA-MACGILLAVRY De exploitatie van een infrastructureel traag ecosysteem: het verzamelen van wijngaardslakken	28
P. KROEZENGA, J.N. LANTING, R.J. KOSTERS, W. PRUMMEL & J.P. DE ROEVER Vondsten van de Swifterbantcultuur uit het Voorste Diep bij Bronneger (Dr.)	32
J.N. LANTING & S. BOTTEMA Aanwijzingen voor een pre-Trechterbekerlandnam in het Gietsenveentje, gem. Gieten (Dr.)	37
A.T. CLASON De radius-beitels van Ilipınar (Turkije)	40
E. DRENTH & A.E. LANTING De chronologie van de Enkelgrafcultuur in Nederland: enkele voorlopige opmerkingen	42
H.A. GROENENDIJK Grafheuvels op de Onstwedderholte (gem. Stadskanaal, Gr.)	47
B. RAFTERY & W.A. CASPARIE Houten veenwegen in Ierland	52
I.-L. STUIJTS Kinderoffers in de Tophet (Carthago); houtskoolonderzoek	58
J.M. PASVEER Foudgum (Fr.) in de Romeinse tijd	62

O.H. HARSEMA	
Wat Amerika ons kan leren: over 19e-eeuwse landschaps- schilderijen en ethno-ecologische geschiedschrijving	66
R. NEEF & S. BOTTEMA	
Mest als bron voor verkoold plantaardig materiaal uit opgravingen in het Nabije Oosten. Waarnemingen en experimenten	72
J. MOLEMA	
Archeologische verkenningen in de landinrichtingsgebieden Achtkarspelen, Eestrum en Drachten (Fr.)	77
A. EFSTATHÍOY, Z. MALAKASIÓTI & H.R. REINDERS	
Een survey in het gebied ten noorden van Hellenistisch Halos (Griekenland)	82
Y. DIJKSTRA	
De archeologie in ruilverkaveling De Bjirmen (Fr.)	87
W. PRUMMEL & E. KNOL	
Strandlopers op de brandstapel	92
J.M. BOS & J. ZIJLSTRA	
Nieuwe fragmenten van de 'koninklijke' spang van Wijnaldum (Fr.)	97
T. LOOIJENGA	
De runeninscriptie van Doijum (Fr.): echt of vals?	100
W.A. CASPARIE	
Houtgebruik in het vroeg-middeleeuwse grafritueel in Noord-Nederland	103
P.B. KOOI, K. KLAASSENS & J.H. ZWIER	
De wierde De Weer bij Stedum (Gr.)	108
J.M. BOS, J.K. BOSCHKER, A. JAGER & D.M. VISSER	
Een terpje en een wier in Bons, bij Sneek (Fr.)	111
C.R. JAGER	
Veenterpen in Neerwolde (Gr.); het aardewerk van terp nr. 3	115
H.A. GROENENDIJK	
Middeleeuwse bedijking aan de rand van de Dollard bij Zuidbroek (Gr.)	118
J. MOLEMA	
Kerken in de voormalige Dollardboezem (Gr.)	123
H.T. UYTTERSCHAUT	
De menselijke skeletten uit Scheemda (Gr.)	127

G.L.G.A. KORTEKAAS Opgraving Wolters-Noordhoffcomplex te Groningen (Gr.)	130
J.T. ZEILER & J. SCHELVIS Veren, mijten en een luis	134
A. JAGER Het Kapittelhuis te Leeuwarden (Fr.)	137
W.A. CASPARIE & J. SCHONEVELD Een pseudo-leienboekje van het Martiniekerkhof in Groningen (Gr.)	140
P. BAKS De burcht van graaf Edzard in de stad Groningen, 1506-1514	143
J. SCHELVIS Een ei hoort erbij... Parasieten in en op de 17e-eeuwse bewoners van het Martiniekerkhof in Groningen (Gr.)	149

VEENTERPEN IN NEERWOLDE (GR.); HET AARDEWERK VAN TERP NR. 3

Chris Jager

Inleiding

Op 27 oktober 1975 begon het eerste grotere archeologische onderzoek naar het verschijnsel van de zogenoemde veenterpen bij Groningen. Deze heuveltjes/verhogingen in het gebied Neerwolde bij het Paterswoldsemeer, gelegen ten zuiden van de stad Groningen, hadden al sinds het begin van de 19e eeuw de aandacht getrokken doordat er regelmatig scherven werden gevonden. Toen in het begin van de jaren '70 van deze eeuw werd besloten ten noorden van het Paterswoldsemeer het Hoornsemeer en de Hoornseplas aan te leggen, deed zich de gelegenheid voor om deze heuveltjes, voordat ze zouden worden opgeruimd, te onderzoeken.

Het onderzoek gebeurde door middel van de opgravingen van zes van deze veenterpen door het BAI onder leiding van J.W. Boersma, bijgestaan door G. Delger (tekenaar) en K. Klaassens (voorgraver), en duurde van 17 oktober tot 4 december 1975 en van 21 april tot 20 mei 1976. De voorlopige resultaten werden door W.A. Casparie (BAI) in twee artikelen gepubliceerd (Casparie, 1987; 1988), waarbij het aardewerk grotendeels buiten beschouwing werd gelaten. In 1990 verscheen een studie naar het aardewerk van terp nr. 3 (Jager, 1990), waarvan dit artikel een samenvatting is.

Geschiedenis van het veenterpenonderzoek

Al spoedig nadat ten zuiden van de stad Groningen als gevolg van het graven van turf het Paterswoldsemeer was ontstaan, werd melding gemaakt van oudheidkundige vondsten in dat gebied, die werden ge-

daan in en bij de aldaar nog aanwezige veenterpen.

Als gevolg van dat soort meldingen vond in 1930 een opgraving plaats van een veenterpje bij 'Het Wold' in het dal van het Eelderdiep bij Peize. De archeoloog A.E. van Giffen vond daarbij twee elkaar oversnijdende huisplattegronden, alsmede een grote hoeveelheid aardewerk die hem de opgegraven veenterp deed dateren tussen de 9e en de 13e eeuw.

Op grotere schaal werden de veenterpen en hun verspreiding bekeken tijdens werkzaamheden van de Stichting voor Bodem-

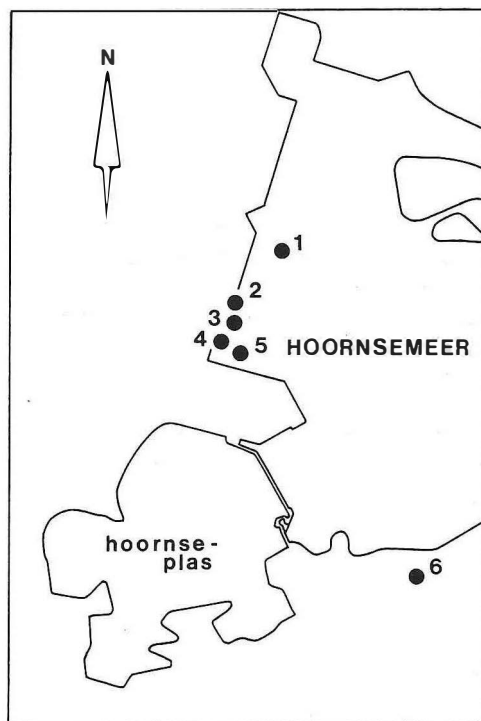
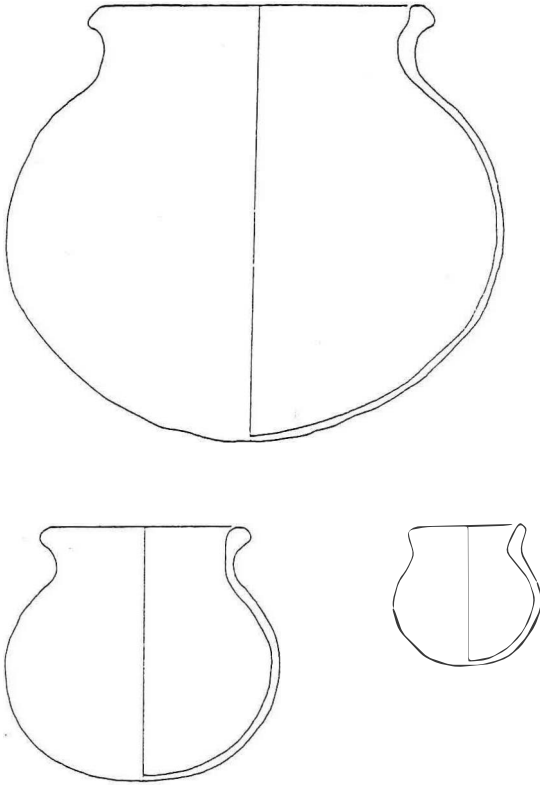

Fig. 1. De ligging van de opgegraven terpen (tek. J.M. Smit).

Fig. 2. Complete kogelpotten van terp nr. 3 (tek. C.R. Jager). Schaal 1:4.

kartering in 1967 en 1968. In het kader daarvan kwam A.E. Clingeborg tot een verdeling van de veenterpen in drie groepen (grote, middelgrote en kleine veenterpen) en in drie verspreidingsgebieden (een oostelijke, middelste en westelijke groep). Omdat een relatie tussen de verkavelingsstructuur, die rond 1300/1400 in het gebied tot stand kwam, en de ligging van de terpen ontbrak, kwam Clingeborg voor de veenterpen tot een datering tussen 1000 en 1300/1400.

De zes veenterpen die in 1975-'76 door het BAI werden onderzocht maakten deel uit van de oostelijke groep. Op basis van het gevonden aardewerk werden ze globaal gedateerd op 1200-1300. Terp nr. 3 leverde de meest duidelijke huisplattegrond op, met daaromheen een erf met meerdere sloten en waterputten (Casparie, 1988: fig. 3). Duidelijke aanwijzingen voor functie en

gebruik van de terpen werden niet aangetroffen. Gedacht wordt aan de mogelijkheid van seizoensbewoning ten behoeve van de vetweiderij.

Het aardewerk van terp nr. 3

Het doel van het aardewerkonderzoek was dan ook te komen tot een meer precieze datering en een nadere bepaling van de functie van de veenterpen. In eerste instantie werd daarbij gekozen voor het aardewerk van terp nr. 3 die, naast de meest duidelijke huisplattegrond, de grootste hoeveelheid en de grootste variëteit aardewerk opleverde.

De - zeer schaarse - geïmporteerde ceramiek kon worden gedateerd op niet ouder dan de 11e eeuw en niet jonger dan de tweede helft van de 14e eeuw. Het in-

heemse kogelpotaardewerk kan niet scherper worden gedateerd dan 12e-14e eeuw.

Het aardewerk van terp nr. 3 kan in zijn geheel worden omschreven als normaal huisraad: serviesgoed, kook- en opslaggerei, weefgewichten en vuurstolpen. Aardewerksoorten en -vormen of andere vondsten die wijzen op industriële activiteiten werden niet aangetroffen.

Summary

Dating and function of the 'terpen' in the peat region southwest of the town of Groningen have been an issue since the excavation in 1975-'76 of six of them. Analysis of the ceramics found at one of them sheds no light on this question, except that no economic specialization is apparent.

Literatuur

- Casparie, W.A., 1987. Veenterpen in Neerwolde. *Noorderbreedte* 11, pp. 2-11.
- Casparie, W.A., 1988. Laat-middeleeuwse veenterpen in Neerwolde. In: M. Bierma, A.T. Clason, E. Kramer et al. (red.), *Terpen en wierden in het Fries-Groningse kustgebied*. Groningen, pp. 196-213.
- Jager, C.R., 1990. Veenterpen in Neerwolde. Het aardewerk van terp nr. 3. BAI-doct.scriptie, Groningen.